

18.02.13

Høringssvar til ny boklov

Det er et mål å selge bøker til mange. Om litteraturformidling er et tema, må målsetningen være at flest mulig kjøper bøkene det er interesse for. Om det er en målsetning å øke leselysten blant barn og unge, vil pris være en viktig mekanisme. Konkurransen på pris vil føre til flere solgte bøker av de bøkene de fleste vil ha. Det vil også være et poeng at en særnorsk høy fastpris vil skape et klasseskille mellom de som kan kjøpe bøkene når det er nye og de som må vente på gamle bøker.

Bokbransjen er en bransje med særlige omstillingsutfordringer. Det er tvilsomt om proteksjonisme og konkurransebegrensning vil være det mest optimale. Det vil ikke være rom for så mange bokhandlere som før. E-bøker vil få større fotfeste på mellomlang sikt. Nettbokhandlere vil ta større deler av markedet på bekostning av mindre bokhandlere. Reguleringer vil ikke stoppe de tendensene vi ser i utlandet. Det vil kanskje forsinke prosessene noe og påføre aktørene enda større tap over lengre tid, inntil de innser realitetene. Dagens bokbransje med store faste kostnader og manglende (treg) tilpasning til både brukermønstre og internasjonale trender ser ut som et klassisk Kodak-case. De fleste vet jo hvordan det gikk med Kodaks filmruller.

Det er også en illusjon å tro at man kan gjemme seg fra globaliseringen. I en verden der landegrenser har langt mindre betydning, eksemplifisert ved Amazon med stor og økende utbredelse også i Norge, er det grenser for hvor mye høyere pris norske brukere er villige til å betale for en norsk utgave av en oversatt bok. Mange brukere leser og foretrekker originalutgavene på engelsk. Er norske bøker for dyre, er det trolig at mange i økende grad vil se etter internasjonale alternativer. Selvsagt bra for internasjonalisering og økt språkforståelse – men neppe intensjonen bak norsk kulturpolitikk.

HØRINGSSPØRSMÅL

Vi vil her svare konkret på de høringsspørsmålene vi finner særlig relevante.

Høringsspørsmål 1

Departementet foreslår at loven får en formålsparagraf som gjenspeiler språk- og litteraturpolitiske målsettinger. Departementet foreslår denne formålsparagrafen:

Formålet med denne lov er å legge til rette for bredde, mangfold og kvalitet i norsk litteratur, samt god tilgjengelighet over hele landet. Særlig viktig er det å ivareta forfatteren og leseren. Loven skal bidra til å fremme kultur og kunnskapsformidling og styrke norsk språk og skrifkultur.

Tilsvaret: Formålsparagrafen er åpenbart misvisende og villedende. Det vises kun til språk- og litteraturpolitiske målsettinger, som er viktig nok, men det sies intet om at et av lovens klare formål er å beskytte og bedre økonomien til de store forlagene og deres egne bokhandelkjeder.

Høringsspørsmål 2: to alternativer

Alternativ 1 – e-bøker omfattet av bokloven

Lovforslaget gjelder for omsetning av bøker i Norge. Loven kan være teknologinøytral og altså omfatte alle publiseringsformater. Det forutsettes da at både papirbøker, lydbøker og digitale bøker skal være omfattet av loven. Digitale bøker vil være omfattet uansett om de strømmes, lastes ned eller er utformet som en applikasjon.

Som høringsalternativ 1 foreslår departementet denne lovbestemmelsen:

Loven gjelder omsetning av bøker utgitt av norsk forlag for salg ved norsk forhandler. Loven gjelder likevel ikke salg til sluttbruker i annen stat i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet. Loven gjelder uansett publiseringsformat.

Alternativ 2 – e-bøker ikke omfattet av bokloven

Som høringsalternativ 2 foreslår departementet denne lovbestemmelsen:

Loven gjelder omsetning av bøker utgitt av norsk forlag for salg ved norsk forhandler. Loven gjelder likevel ikke salg til sluttbruker i annen stat i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet. Loven gjelder analoge bøker og lydbøker.

Tilsvaret: Vi vil sterkt fraråde at e-bøker skal omfattes av bokloven. Man kan ikke legge forretningsmodellene fra trykte bøker til grunn ved e-bøker. Distribusjon og produksjon av e-bøker kan ikke ha et særnorsk høyt prisnivå som skal legges til grunn at man gjennom fortjenesten skal regne hjem opprettholdelse av både fysiske distribusjonssentraler og bokhandlere. I en situasjon med stadig mer globale brukere vil internasjonalt prisnivå påvirke brukernes adferdsmønster. Prisforventningene vil bli styrt internasjonalt på e-bøker.

Vi tror fri pris på e-bøker vil føre til lavere priser og et volum som lar seg forsvare fra et utgiversynspunkt. Det hjelper lite med en fast høy pris om svært få kjøper til den prisen.

Høringsspørsmål 7: tre alternativer

Departementet ber om høringsinstansenes syn på følgende alternativer:

1. Dagens ordning – fastprisen gjelder i utgivelsesåret og til og med 30. april året etter.

2. Fastprisen gjelder i 12 måneder fra bokens utgivelsesdato.

3. Individuell fastprisperiode etter en konkret vurdering av hver bokutgivelse, men med et tak på hvor lang perioden bør være.

Tilsvaret: Det hevdes i høringsnotatet side 6 at «fastpris bidrar til å opprettholde et landsdekkende bokhandlernet.» Dette er en udokumentert og tvilsom påstand. Ved (for) høye bokpriser vil salget i distriktene trolig bli mindre enn det kunne vært ved lave (lavere) priser.

Lavere priser, fastsatt av den enkelte bokhandel i distriktene, vil medføre salg av flere bøker og øke inntektsgrunnlaget i områder med begrenset salg. Lave priser på nye bøker vil også stimulere til salg av andre bøker.

Det hevdes (side 9) at «det er et viktig poeng at det er konkurranse mellom forlagene når det gjelder å fastsette bokens pris.». Dette er en svært tvilsom påstand. For det første er ingen bøker like. Det er ikke slik at prisen for en kriminalroman fra Jo Nesbø fastsettes ut fra prisen for bøker fra Anne Holth eller Odd Harald Hauge. Flere forlag kan ikke konkurrere om prisen på en bok av Jo Nesbø. Derimot vil forlagene, som er i en oligopol-situasjon, benytte fastprissystemet til å sette prisene på samme høye nivå uten konkurranse og uten hensyntagen til kvalitetsforskjeller. Konkurransen oppstår først når fastprisperioden utløper.

Det påstås (igjen side 9) at «forholdene ligger relativt godt til rette for konkurranse.» Dette begrunnes med tall som skal angi markedsandeler for de enkelte forlagene. Disse tallene er misvisende. Selv om de tre store forlagene har ca 50 prosent av totalomsetningen, noe som er mye i seg selv, er Gyldendals og Aschehougs andel i Den Norske Bokklubben ikke med. De to forlagene eier 50 % hver, og den reelle markedskontrollen blir selvsagt vesentlig høyere. ”

Om det skal være fastpris, bør det også av praktiske årsaker være en dato som dagens ordning. En løsning med 12 måneder fra utgivelse vil påføre bokhandlere store administrative kostnader ved å administrere ordningen. Det vil nesten garantert bli gjort mye feil. Løsningen bør være forutsigbar med tanke på dato.

Høringsspørsmål 8

Forslag

Departementet foreslår at det skal være adgang til å gi rabatt og at alle kanaler skal ha samme adgang til å gi rabatt. Bestemmelser om generelle rabatter til sluttkunde fastsettes i forskrift.

Tilsvaret: Om det blir fastsatt en fastprisperiode, gir rabatter noe konkurranse i sluttledet. Men rabatten bør gi kunden mulighet til større rabatt enn 12,5%. Det vil gi noe mer fleksibilitet og dynamikk i konkurransen om den ble satt til for eksempel 20 eller 25%.

Høringsspørsmål 9

Forslag

Departementet foreslår at gjeldende ordning der forlagene har plikt til å levere lagerførte bøker til bokhandel, og bokhandlene har plikt til å skaffe bøker på direkte bestilling fra sluttkunde, omfatter alle aktører i bransjen. Likevel holdes forhandler som ikke har bokomsetning som sin kjernevirksomhet utenfor ordningen. Mer detaljerte bestemmelser om vilkår for skaffeplikten, blant annet at denne skaffeplikten skal kunne oppfylles kostnadsfritt for forhandleren, vil bli fastsatt i forskrift.

Tilsvaret: Om bransjen skal ha særfordeler som fastpris, er leveringsplikt en forutsetning. Om de selv kan sette fastprisene uten konkurranse, har stor grad av vertikalt eierskap og samtidig skal kunne boikotte utsalgssteder etter eget forgodtbefinnende, kan jo det i teorien legges til rette for svært stor misbruk av markedsrett. Vi har jo sett tendenser til bruk av markedsrett i den retning og krav om svært store rabatter fra mindre forlag.

Høringsspørsmål 11

Forslag

Departementet foreslår å lovfeste et ikke-diskrimineringsprinsipp basert på eierskap i bokloven.

Tilsvar: Vi har i innledningen valgt å vie dette temaet vekt. Men når kartellet skal styre både prisen og utvalget, er det en svært urimelig konsentrasjon av markedsrett som gir store incentiver til misbruk og prioritering av egne titler. I seg selv er dette argumenter for at en boklov fra vårt ståsted er en dårlig tanke slik den er formulert. Men om en boklov skal på plass, er det helt sentralt at enten (1) store nedslag kreves eller (2) ikke-diskrimineringsprinsipp vies stor plass.

Høringsspørsmål 12

Vi vil her redegjøre generelt for vårt syn på avanseregulering. Avanseregulering og regulering av markedsrett er, slik vi ser det, en forutsetning i fastprisperioden, om fastpris skal legges til grunn. Uten avanseregulering har vi sett eksempler på svært sterke rabattkrav fra de store aktørene. Men utfordringen med en avanseregulering vil være at de forlagseide kjedene vil ha klart sterkere incentiver til å prioritere egne bøker. Om maks rabatt på nyheter i fastprisperioden er 40 %, og muligheten til å ta ut 65–70% fra “eksterne” forlag bortfaller, vil jo incentivet bli langt sterkere enn tidligere til å profilere egne bøker fra eget konsern. Men uten en avanseregulering vil de fortsette å presse mindre aktører maksimalt.

Et sentralt poeng med avanseregulering er også at det må inkludere markedsstøtte. Det er en svært lett sak å omgå en paragraf om fast avanse ved å isteden kreve markedsstøtte til plakater og materiell for å profilere den samme boken. Det er jo den effektive rabatten som her vil telle.

Man kan også tenke seg et scenario ved avanseregulering der de større bokhandlerne krever større rabatter på backlist for å kompensere for den langt lavere rabatten som er mulig på nye bøker. At innkjøpet ses på som en total pakke. Slik er det nærliggende at en profesjonell aktør vil handle. Motivasjonen til å diskriminere mindre forlag vil være svært stor ved en avanseregulering.

Hovedproblemet er at vi har sett store utslag av markedsrett. Bokhandlere krever mer av de forlagene som står utenfor kartellet.

Hele tanken med slike reguleringer er i utgangspunktet en svært dårlig idé, der sluttkunden sitter igjen med regningen og hindrer en svært nødvendig effektivisering. Men om man skal ha en fastpris, er det et minimum at slik bruk av markedsrett vi nå har sett og vil se i økende grad om bransjen ikke reguleres, finner måter å regulere maktmisbruket på.

Vidar Ringstad i Telemarksforskning introduserte begrepet ”kompiskapitalisme” (Morgenbladet 8. februar.). Han definerer kompiskapitalisme som en tilstand der målene til toneangivende politiske aktører stemmer overens med bransjeaktørenes kapitalistiske interesser. – Slik har det vært i bokbransjen så lenge jeg har fulgt feltet, sier han.

Vi håper dette er feil og har tiltro til at departementet unngår å legge til rette for urimelige særfordeler og incentiver til sterk misbruk av markedsrett for noen få toneangivende aktører.

Høringsspørsmål 14

Forslag

Departementet foreslår å etablere en egen rådgivende nemnd for tvisteløsning ved avtaleinngåelse mellom leverandør og forhandler.

Tilsvar: Det heter at «Kulturdepartementet oppnevner en egen nemnd bestående av tre medlemmer, der Forleggerforeningen og Bokhandelforeningen foreslår en representant hver og en jurist oppnevnes som leder.»

Departementet overser her det faktum at de tre store forlagene også eier et flertall av landets bokhandlere, og at Forleggerforeningen derfor indirekte kontrollerer Bokhandlerforeningen. Forleggerforeningen vil da «kontrollere» to av medlemmene i nemnden.

Vi har allerede ordninger i dag som vil illustrerer hvordan dette vil fungere. Bestselgerlistene er ofte selvsforsterkende for hvilke bøker som blir solgt. Bestselgere settes på grunnlag av salget gjennom bokhandlerforeningen. Når de toneangivende forlagene da også kontrollerer hvem som får bli tatt opp i bokhandlerforeningen kontrollerer de også grunnlaget for bestselgerlistene. Det er også bruk av markedsrett å styre rammene for hvilke kjøpsbeslutninger kundene tar i butikken. Ikke bare styrer de markedet, de styrer også deler av rammene for markedet. Skal de også styre nemnden som skal regulere rammene for konkurrentene til seg selv, blir det jo vanskelig å ta det seriøst.

Høringsspørsmål 15

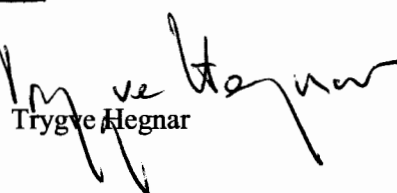
Forslag

Departementet foreslår ikke å innføre eierskapsbegrensninger i forbindelse med dette lovarbeidet.

Tilsvar: Her gjentas igjen (side 31) at «dagens bokmarked er lite konsentrert og forholdene ligger til rette for konkurranse.»

Igjen presenteres tall som vi tror er feil, idet storforlagenes andel av Den Norske Bokklubben ikke er med. Dette må avklares, og konklusjon eventuelt endres.

Med hilsen

Trygve Hegnar